

# การประกอบสร้างอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง The construction of the ideology that appears in the palm-leaf book on Thao Dao Rueang

กิตติราช พงษ์เฉลียว\* กอบชัย รัฐอุบล

Kitirach Pongclalaw\* Kobchai Ratubon

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี<sup>\*2</sup>

Thai language Program, Faculty of Humanities Social Science, Ubonratchathani Rajabhat University

kitirach-pong@hotmail.com

Received: August 29, 2025

Revised: October 31, 2025

Accepted: November 10, 2025

## บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง โดยใช้แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology) โดยศึกษาวิเคราะห์จากตัวบทหนังสือผูกใบลานเรื่อง ท้าวดาวเรือง สำนักวัดบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการศึกษาพบว่า การประกอบสร้างอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง สำนัก วัดบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี มีการประกอบสร้างอุดมการณ์ 4 อุดมการณ์ได้แก่ 1) การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านความเชื่อ 2) การประกอบสร้างอุดมการณ์ราชาธิปไตย 3) การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตย และ 4) การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งทั้ง 4 อุดมการณ์นี้ส่งผลต่อค่านิยมความเชื่อของชาวอีสานผู้อ่านและฟังวรรณกรรม

**คำสำคัญ:** หนังสือผูกใบลาน ท้าวดาวเรือง การประกอบสร้างอุดมการณ์ วรรณคดีท้องถิ่นอีสาน

## Abstract

This academic article aims to examine the construction of ideology as reflected in the palm-leaf manuscript Thao Dao Rueang, employing the concept of ideology as its analytical framework. The study is based on a textual analysis of the Thao Dao Rueang palm-leaf manuscript version from Wat Ban Na Kham Yai, Na Kham Yai Subdistrict, Khuang Nai District, Ubon Ratchathani Province.

The findings reveal that the palm-leaf manuscript Thao Dao Rueang, the version from Wat Ban Na Kham Yai, Na Kham Yai Subdistrict, Khuang Nai District, Ubon Ratchathani Province, constructs four major ideologies: 1) the construction of belief-based ideology; 2) the construction of monarchical ideology; 3) the construction of the ideology of virtuous womanhood under patriarchal thought; and 4) the construction of moral and ethical

ideology. These four ideologies significantly influence the values and belief systems of Isan readers and listeners of the literature.”

**Keywords:** Palm-Leaf Manuscript, Thao Dao Rueang, Ideological Construction, Isan Local Literature

## บทนำ

ภาคอีสานของประเทศไทยนิยมการสร้างหนังสือผูกใบลานถวายวัดเพื่อเป็นพุทธบูชา การแต่งหนังสือผูก ใบลานได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมลาวล้านช้างคือ การจารอักษรธรรมลาวหรืออักษรไทน้อยลงไปใบลานมีการคัดลอกวรรณกรรมเรื่องสำคัญในทางพุทธศาสนาได้แก่ เวสสันดรชาดกหรือลัทธิมหาชาติ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ถูกนำไปใช้เทศน์ในงานบุญผะเหวด หรือหนังสือทางพุทธศาสนาเรื่องต่างๆ จนทำให้การแต่งหนังสือใบลานแพร่กระจายไปทั่วบริเวณภาคอีสานและอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำโขง โดยวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่ชาวอีสานรับรู้ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรล้านช้างและภายหลังได้รับอิทธิพลจากสยามด้วย

นอกจากนี้หนังสือผูกใบลานยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บันทึกวรรณกรรม ประเภทต่าง ๆ ไว้ เช่นวรรณกรรมชาดกและนิทาน ดังเช่น เวสสันดรชาดก สีนไซ ท้าวกาฬเกษ พญาคันทก ท้าวกำพร้าวไถ่ แก้ว ท้าวโสวัตร แต่งอ่อนมหาวงษ์ ท้าวคชนาม เป็นต้น ประเภทหนังสือพื้น ดังเช่น พื้นเวียงจันทน์พื้นอุรังค นิทาน พื้นขุนบรมพื้นเมืองอุบล พื้นธาตุพนม พื้นจำปาสัก พื้นหลวงพระบางเชียงทอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ สังฆมณฑล ฉลองพระเวสส์ มัลลย์หมื่นมัลลย์ แสน พระเจ้าเลียบโลก มัลลย์สูตร เป็นต้น ประเภทตำราให้ความรู้เช่น ตำรายาโบราณ ตำราโหราศาสตร์ เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2561)

หนังสือผูกใบลานที่พบมากอีกประเภทหนึ่งและมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คือ วรรณกรรมคำสอนซึ่งวรรณกรรมคำสอนนั้นมีบทบาทในวิถีชีวิตตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งวรรณกรรมคำสอนนั้นได้สะท้อนถึงคติความเชื่อค่านิยมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตของบุคคลตามบทบาทและสถานภาพทางสังคมที่เป็นไปตามค่านิยม จริยธรรมและบรรทัดฐานของสังคมนั้น ๆ วรรณกรรมคำสอนจึงช่วยกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมให้บุคคลปฏิบัติตามจารีตประเพณีตามหลักศีลธรรมตามบทบาทหน้าที่ และปลูกฝังค่านิยมทางจริยธรรมเพื่อให้คนในสังคมดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสมและมีความสุข (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2540)

วรรณกรรมคำสอนที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องท้าวดาวเรือง โดยผู้เขียนได้นำวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มาศึกษาซึ่งวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวเป็นหนังสือผูกใบลานที่พบที่วัดบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ที่ปริวรรตคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติราช พงษ์เฉลียว อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี โดยวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะคำประพันธ์คือ แต่งด้วยโคลงสารแบบลาวอีสานโบราณ มีความไพเราะและคล้องจอง เหมาะสำหรับอ่านในโอกาสต่าง ๆ ดังเช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน หรืองานศพ เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้ถือว่าเป็นวรรณกรรมเทียบชั้นวรรณคดีที่มีความแพร่หลายในภาคอีสาน และส่งผลต่อคติความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของผู้คนท้องถิ่นอีสานเพราะวรรณกรรมท้าวดาวเรืองได้นำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาแบบชาวผ่านเนื้อหาของเรื่อง

วรรณกรรมท้าวดาวเรือง เนื้อหากล่าวถึงท้าวดาวเรืองเป็นลูกชายของเศรษฐีชนชั้นสูงกับนางพิมพา เมื่อเศรษฐีชนชั้นสูงเสียชีวิต เศรษฐีมูลโคตรผู้เป็นน้องก็ยึดเอาสมบัติพี่ชายมาทั้งหมด มีหน้าซำยังอยากได้นางพิมพาพี่สะใภ้ของตนมาเป็นภรรยา แต่นางพิมพาไม่ยอม นางจึงถูกลงโทษโดยการถูกขังและถูกเฆี่ยนตี เมื่อท้าวดาวเรืองอายุได้ 8 ปี ก็ช่วยมารดาหาพินมาขาย ด้วยบุญบารมีแต่ปางก่อนทำให้ท้าวดาวเรืองมีพละกำลังดังช้างสาร 7 เชือก สามารถหาพินมาจากป่าได้ครั้งละ 100 มัด เมื่อเศรษฐีมูลโคตรเห็นดังนั้นก็เกรงว่าเมื่อท้าวดาวเรืองโตขึ้นมากกว่านี้จะมาแย่งสมบัติพ่อของตนคืน จึงคิดฆ่าท้าวดาวเรือง แต่ก็ทำอะไรท้าวดาวเรืองไม่ได้ ท้าวดาวเรืองจึงถูกเศรษฐีมูลโคตรขับไล่ออกจากเมืองพาราณสี

เมื่อออกจากเมืองมาท้าวดาวเรืองก็ได้พบกับเศรษฐีผู้หนึ่งได้เกิดความพอใจและเห็นความสามารถของท้าวดาวเรือง จึงได้นำท้าวดาวเรืองมาเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ และได้แต่งงานกับนางสาคร ซึ่งเป็นลูกสาวเศรษฐีกาลหก อยู่มาวันหนึ่งมีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อโกณฑัญญะเป็นพ่อค้าเรือสำเภา ได้พบกับนางสาครก็เกิดชอบอยากได้มาเป็นภรรยา โกณฑัญญะพ่อค้าเรือสำเภาได้นำของกำนัลไปให้นางสาครและเศรษฐีกาลหก เมื่อเศรษฐีกาลหกได้ของกำนัล ก็เกิดความโลภ และอยากได้โกณฑัญญะมาเป็นลูกเขยแทนท้าวดาวเรือง เศรษฐีกาลหกจึงคิดอุบายให้ท้าวดาวเรืองให้ออกห่างกับนางสาคร โดยให้ดาวเรืองออกเรือไปค้าขาย และสั่งให้ไพร่ของตนทิ้งท้าวดาวเรืองไว้ที่เกาะแก้ว

เมื่อท้าวดาวเรืองถูกทิ้งไว้ที่เกาะแก้ว ก็ได้พบกับนางโสฬสธิดาซึ่งเป็นลูกสาวของพระอินทร์และได้นางมาเป็นภรรยาอีกคน ระหว่างที่ท้าวดาวเรืองอยู่ที่เกาะแก้วก็ได้อยู่อย่างมีความสุข ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ให้ทานแก่สัตว์ป่าจึงไม่มีสัตว์ร้ายมาทำร้ายท้าวดาวเรือง ต่อมาพระอินทร์ผู้เป็นเจ้านบวรวงศ์ลงมาเตือนให้ท้าวดาวเรืองกลับไปยังเมืองพาราณสีอีกครั้ง เพื่อกลับไปทดแทนพระคุณมารดา ท้าวดาวเรืองจึงกลับไปยังเมืองของตนและได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมือง อีกทั้งได้ลงโทษเศรษฐีมูลโคตรผู้เป็นอาที่ได้กระทำชั่ว ต่อมาท้าวดาวเรืองได้พบนางสาครอีกครั้งและได้ไอรสด้วยกันชื่อนันทจิต ส่วนนางโสฬสก็กลับสวรรค์ หลังจากนั้นท้าวดาวเรืองกับนางสาครก็ให้ไอรสนันทจิตขึ้นปกครองเมืองแทนตน เพื่อที่ตนและภรรยาจะได้ออกบวช

จากเนื้อเรื่องดังกล่าวจะเห็นถึงลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องท้าวดาวเรือง คือ การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดย คำว่า “การประกอบสร้าง” เป็นแนวคิดทางสังคมศาสตร์ ดังที่ (ธัญญา สังขพัฒน์ธานนท์, 2556) ได้อธิบายว่า การประกอบสร้างคือการให้ความหมายสิ่งต่าง ๆ โดยผู้คนในสังคมเป็นกำหนดความหมายขึ้นมา ทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนถูกนิยามความหมายซึ่งรวมถึงความจริงด้วย นอกจากนี้การประกอบสร้างความหมายยังต้องมีการอาศัยสัญลักษณ์บางอย่างเช่น ภาษาหรืออาศัยตัวบททางวัฒนธรรมเข้ามาร่วมด้วย

การประกอบสร้างความหมายที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องท้าวดาวเรือง เด่นชัดที่สุดคือการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ โดยคำว่า “อุดมการณ์” คือ แนวคิดความเชื่อ หรือแนวทางปฏิบัติเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง อุดมการณ์คือ ระบบคิดที่ชี้นำพฤติกรรมของคนในสังคม มีส่วนในการประสานความหลากหลายของผู้คน ถือเป็นกลไกการควบคุมสังคมโดยการหล่อหลอมกล่อมเกลามาผ่านสถาบันทางความเชื่อต่าง ๆ ทำให้สิ่งสร้างทางสังคมมีคุณธรรมและจริยธรรมรวมถึงมีความจริง (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2517) ดังนั้นการประกอบสร้างอุดมการณ์ จึงหมายถึง การให้ความหมายและการสร้างคุณค่าอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง โดยประกอบด้วยอุดมการณ์หลากหลายมิติที่ยึดโยงกับคำสอนในทางพุทธศาสนา ระเบียบบรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนฮีตคองต่าง ๆ ที่ชาวอีสานยึดถือในการดำรงชีวิต

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการประกอบสร้างอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง ซึ่งถือเป็นการศึกษาวรรณกรรมโบราณโดยใช้แนวคิดทฤษฎีวรรณกรรมสมัยใหม่ โดยทำให้

เห็นมุมมองขององค์ความรู้ที่หลากหลายเมื่อใช้ทฤษฎีวิเคราะห์ต่างกันไป โดยผู้เขียนจะขอนำเสนอประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมดังประเด็นต่อไปนี้

### การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านความเชื่อ

ในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง มีอุดมการณ์ที่เด่นชัดอยู่ประการหนึ่งคืออุดมการณ์เรื่องความเชื่อ ซึ่งปรากฏอยู่หลายตอน ดังที่ (ธวัช ปุณโณทก, 2525) ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (Belief in Spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่าง ๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น

นอกจากนี้ ความเชื่อ คือ สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วนำไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย ความเชื่อปรากฏอยู่ทุกสังคมมักมีการแฝงด้วยพิธีกรรมและการสื่อสารด้านสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น มีความเชื่อว่า ต้นไม้ใหญ่มีเทวดาอารักษ์ จึงมีการเอาผ้าเจ็ดสีไปผูกไว้รอบ ๆ ต้น หรือในแม่น้ำโขงมีความเชื่อว่า มีพญานาคปกปักษ์รักษาอยู่ซึ่งในทางคติชนวิทยาความเชื่อคือพื้นฐานของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของคนไทยและคนทั่วโลก แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบของความเชื่อกับพิธีกรรมที่แตกต่างกันในแต่ละสังคมนั้น ในบางครั้งเราสามารถพบเห็นองค์ประกอบของศาสนาอื่น ๆ ที่แทรกอยู่ในศาสนาประจำชาติของแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่นับถือพุทธศาสนา แต่ก็จะพบร่องรอยความเชื่อและพิธีกรรมแบบพราหมณ์ และความเชื่อพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีสงเทวดาปะปนอยู่ในระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย (ปฐม หงษ์สุวรรณ 2556)

ในลักษณะเช่นนี้ จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติ มีผลต่อสภาวะจิตใจ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีความเชื่อต่อสิ่งลึกลับ สิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่มีใครสามารถอธิบายได้ ความเชื่อยังเป็นหลักปฏิบัติ ซึ่งเห็นจริงตามกันด้วยความรู้สึก หรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุผล เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น ดินฟ้าอากาศ และสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่าง ๆ เมื่อมีภัยพิบัติ มนุษย์ก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่เชื่อว่า จะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริงรู้คุณค่าต่อสิ่งนั้นด้วยการบูชาตามคติความรู้ ซึ่งความเชื่อที่ปรากฏในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง ผู้เขียนจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

**“ความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก”** ความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก เป็นความเชื่อหลังความตายที่ปรากฏในมโนทัศน์ของคนอีสานมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อเรื่องผลกรรมจากการกระทำของบุคคลที่จะนำไปสู่สถานที่ในอุดมคติ คำเรียกชื่อสวรรค์ว่า เมืองฟ้า หรือเมืองแถน ซึ่งมีผีแถนต่าง ๆ สถิตอยู่ ปรากฏในตำนานพื้นเมืองเรื่องต่าง ๆ เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานการสร้างแม่น้ำโขง ตำนานปลาบึก เป็นต้น และปรากฏในวรรณกรรม เช่น ลำสลอง พญาคันคาก ผาแดงนางไอ่ หน้าผากไกลกะตัน เป็นต้น เมื่อพุทธศาสนาแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง คำว่า เมืองฟ้าเมืองแถนจึงเปลี่ยนมาเป็นสวรรค์ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา และมีวรรณกรรมหลายเรื่องที่ชาวลาวและชาวอีสานรับมาจากพุทธศาสนา ได้แก่ มาลัยหมื่นมาลัยแสนที่อธิบายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี นอกจากนี้ยังรับเรื่องไตรภูมิเข้ามา โดยมีการนำเสนอผ่านจิตรกรรมฝาผนัง หรือ ภูบแต้ม ดังปรากฏในภูบแต้มตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คำว่า สวรรค์ จึงเข้ามาแทนที่คำว่า เมืองฟ้าเมืองแถน พร้อม ๆ กับพุทธศาสนาเข้ามาแทนที่ความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ เชื่อผีแถน

ส่วนความเชื่อเรื่องนรก เป็นมโนทัศน์ที่เข้ามาพร้อมกับสวรรค์ เพราะสองอย่างนี้เป็นคู่ตรงข้ามกัน ในภาษาลาวหรือภาษาอีสานโบราณ (ปรีชา พิณทอง, 2525) ใช้คำว่า หม่อนนรก หรือ หม่อนนรก ซึ่งเป็นคติความเชื่อทางพุทธศาสนา โดย (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2543) กล่าวว่า นรก คือ สถานที่ลงโทษผู้ทำความชั่ว เป็นสถานที่ปราศจากความสุขความเจริญ มีแต่ความทุกข์ทรมาน เป็นสถานที่ลงโทษสัตว์ผู้ทำความชั่วหลังละโลกนี้ไปแล้ว เป็นภพหรือภูมิที่ต่ำสุดในบรรดาภพหรือภูมิทั้งหลาย เป็นส่วนหนึ่งของสงสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส มีทั้งหมด 457 ชุม กรรมที่ทำให้ไปบังเกิดในนรก เช่น กรรมในการฆ่าสัตว์ กรรมในการลักทรัพย์กรรมในการประทุษร้ายในกาม กรรมในการกล่าววาจามุสา และกรรมที่เกิดจากการดื่มสุราหมักดองของมีเมา เป็นต้น

จากลักษณะดังกล่าว จะเห็นว่า ความเชื่อเรื่องนรก ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา โดยเชื่อว่าผู้ประกอบกรรมชั่ว ดังเช่น การผิดศีลทั้ง 5 ข้อ จะได้รับโทษตามกรรมชั่วที่บุคคลได้กระทำในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อตายจากโลกมนุษย์ไปแล้วก็จะได้ไปยังสถานที่ที่เรียกว่า นรก เพื่อชดใช้กรรม โดยจะเห็นได้ว่า นรก ในมโนทัศน์ของคนอีสาน คือ สถานที่ที่น่ากลัวและมีความน่าสยดสยอง ซึ่งปรากฏภาพให้เห็นตามวรรณกรรมโบราณ เช่น มาลัยหมื่นมาลัยแสน หรือแม้แต่ในจิตรกรรมฝาผนังที่ชาวอีสานเรียกว่า สูปแต้ม ภาพของนรกก็ยังทำหน้าที่ในการทำให้ชาวอีสานมุ่งกระทำความดีละเว้นความชั่ว เพื่อให้โลกหลังความตายได้รอดพ้นจากนรกที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน

ส่วนในหนังสือผูกโบราณ เรื่อง ท้าวดาวเรือง มีการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก อย่างชัดเจนพบได้ในหลายเหตุการณ์ ทั้งนี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ท้าวดาวเรืองได้กลับเมืองพาราณสี และได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ของเมืองนั้น ภายหลังได้พบกับนางสาครผู้เป็นภรรยา ทั้งสองจึงสละราชสมบัติให้กับพระโอรสชื่อ นันทจิต ขึ้นปกครองเมืองแทนตน หลังจากนั้นท้าวดาวเรืองกับนางสาครก็ได้ลาออกบวช ซึ่งในตอนนี้มีกรกล่าวถึงการประกอบสร้างความเชื่อเรื่องสวรรค์ ดังความว่า

|                       |                   |
|-----------------------|-------------------|
| พากันบำเพ็ญสร้าง      | เป็นชื่ออยู่ในป่า |
| ทรงสิกขาอยู่ด้าวดงไม้ | บ่เกี่ยวกัน       |
| บ่มีคิดอยากได้        | วัตถุสิ่งเงินค่า  |
| ตามครองธรรม           | พำเพ็ญแสงเช้า     |
| ประนมมือไหว้          | เถียงยามตายไปแล้ว |
| เพ็งสวรรค์ฟ้า         | สุขล้นหล้นเมืองคน |

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ชัดว่ามีการกล่าวถึงความเชื่อเรื่องสวรรค์ โดยท้าวดาวเรืองและนางสาครได้ลาพระโอรสนันทจิตเพื่อออกบวชในป่า ซึ่งในรายละเอียดของการออกบวชคือการถือศีลเป็นชีไพร มีการสละแล้วซึ่งทรัพย์สินต่าง ๆ โดยจะเห็นว่า การสละซึ่งวัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ แม้แต่พระราชบัลลังก์ก็ยกให้พระโอรส ประเด็นนี้แสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างความเชื่อเรื่องสวรรค์ เพราะเมื่อมีการประพฤติธรรม บำเพ็ญสมณะชีไพรแล้ว ก็จะได้รับผลบุญให้ไปเกิดยังสวรรค์ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ปรารถนาของท้าวดาวเรืองและนางสาคร

อนึ่ง การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องสวรรค์ เป็นผลพวงมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา กล่าวคือ ท้าวดาวเรืองอยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ การออกบวชดังกล่าวถือเป็นการบำเพ็ญบารมีของโพธิสัตว์ที่เรียกว่าเนกขัมมะ ซึ่งพบในวรรณคดีพุทธศาสนาทั้งในนิบาตชาดก และชาดกอนนิบาต ซึ่งในทางพุทธศาสนาผู้ที่เป้นพระโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ล้วนแล้วแต่บำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ทั้งสิ้น ในขณะเดียวกันเป็นที่น่าสังเกตว่า มโนทัศน์เรื่องสวรรค์ของชาวอีสาน อาจจะเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดและเป็นสถานที่พิเศษที่สุด โดยที่หนังสือผูกเรื่องท้าวดาวเรืองไม่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนานั้นคือ การเข้าสู่พระนิพพาน เหมือนกับ

วรรณกรรมชาดกเรื่องอื่น ๆ ดังเช่น เรื่องเวสสันดรชาดก เป็นต้น การทำกรรมดีของชาวอีสานอาจหวังเพียงเพื่อได้ขึ้นสู่เมืองฟ้าหรือเมืองสวรรค์เท่านั้น เพราะเห็นว่าเป็นสถานที่ที่มีความสุข รมเย็น เป็นทิพย์

นอกจากการประกอบสร้างความเชื่อเรื่องสวรรค์ที่ปรากฏในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรืองแล้วยังพบว่า มีการประกอบสร้างความเชื่อเรื่องนรกซึ่งเป็นสถานที่คู่ตรงข้ามกัน กล่าวคือ บุคคลที่กระทำความผิดก็จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนบุคคลที่กระทำความชั่วก็จะไปเกิดที่นรก โดยการประกอบสร้างความเชื่อเรื่องนรก ปรากฏในตอนที่เราจะศึกษากาลหกปีตาของนางสาครได้กล่าวเกลี้ยกล่อมให้นางสาครลูกสาวของตนที่มีสามีอยู่แล้วแต่งงานใหม่กับเศรษฐีโกณฑัญญพ้อคำเรือสำเภา โดยผู้เป็นพ่อได้ออกอุบายให้ท้าวดาวเรืองลูกเขย แต่งเรือสำเภาไปค้าขายในต่างถิ่น และบังคับนางสาครให้แต่งงานกับเศรษฐีโกณฑัญญ นางจึงกล่าวกับบิดาถึงบาปและเวรกรรม ดังความที่ว่า

|                           |                  |
|---------------------------|------------------|
| ลูกนี้ กลัวแต่กรรมเวรต้อง | ภายหลังน้ำจ้อง   |
| ย่านได้ลงแผ่นพื้น         | ในหม้อแผ่นแดง    |
| ลูกปัดโลกเลี้ยว           | หนีจากใจผัว      |
| เพราะบ่มีความผิด          | ด่ากันตีบ่อย     |
| ลืมาคุมตัวข้อย            | ให้อาผัวคนอื่น   |
| มาอยู่ซ้อน                | แฝงข้างหอนสีเป็น |

จากข้อความข้างต้น เป็นการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องนรกผ่านเหตุการณ์ที่เศรษฐีกาละหกขวานล่อลวงให้นางสาครแต่งงานกับนายสำเภาเพราะได้ของกำนัลและมีฐานะร่ำรวยกว่าท้าวดาวเรือง แต่นางสาครได้ปฏิเสธผู้เป็นบิดาและให้เหตุผลว่า ถ้าจะให้ทอดทิ้งสามีแล้วมาแต่งงานใหม่ เปรกรรมก็จะลงโทษ ต้องตกนรกลงสู่หม้อทองแดง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรืองได้ปลูกฝังอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องนรกให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังให้เกิดความเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด เพราะเมื่อตายไปแล้วจะต้องตกนรกซึ่งมีความทุกข์ทรมาน

**“ความเชื่อพระอินทร์”** ความเชื่อของชาวอีสานเดิมที่เชื่อว่าผีแถนเป็นเทพเจ้าสูงสุด อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนที่พุทธศาสนาจะแผ่ขยายเข้ามาในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อพุทธศาสนาแผ่ขยายเข้ามาในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงในอาณาจักรล้านช้างในรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม ในสมัยนั้นพระนางแก้วกัลยา (พระนางแก้วเกงยา) พระมเหสีได้ทอดพระเนตรเห็นไฟฟ้าประชาชน ตลอดจนขุนนาง อำมาตย์ราชมนตรี เจ้าขุนมูลนายทั้งฝ่ายในและฝ่ายนอกพระราชมารดาต่างถือผีแถนผีฟ้าทำพิธีกรรมฆ่าช้างฆ่าควายบูชาผีแถนผีฟ้าก็ทรงสลดสังเวชพระทัย ด้วยเหตุที่พระนางนับถือพุทธศาสนา เคยได้ถือศีลปฏิบัติธรรมให้ทานมาตั้งแต่ยังอยู่เมืองเขมร พระนางและพระเจ้าฟ้างุ้มจึงได้เดินทางไปอัญเชิญพุทธศาสนา คือ พระบางมาจากประเทศเขมรเข้ามาประดิษฐานในอาณาจักรล้านช้าง (มหาสิลา วีระวงศ์, 2540) ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสารราชเจ้า (1527) พระองค์ได้มีพระบรมราชโองการให้ประชาชนชาวล้านช้างเลิกนับถือผีฟ้าผีแถน อันเคยมีมาแต่โบราณนั้นเสียหมด บรรดาหอโอง (โรง) กว้านศาล ซึ่งเป็นสถานที่ขึ้นฟ้าขึ้นแถนของเจ้ามหาชีวิตแต่ก่อนนั้น พระองค์ก็ทรงรับสั่งให้รื้อทิ้งหมด แล้วทรงสร้างพระอารามขึ้นแทนที่หอโองผืนนั้น ชื่อว่า “วัดสวรรค์โลก” (มหาสิลา วีระวงศ์, 2540)

เมื่อพุทธศาสนาแผ่ขยายเข้ามาในอาณาจักรล้านช้าง พระธรรมคำสอนทั้งหลาย รวมถึงชาดกต่าง ๆ ก็ได้เข้ามาพร้อมกัน และมีการกล่าวถึงพระอินทร์ในคติทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมหลายเรื่อง ดังเช่น ในเวสสันดรชาดก กัณฑ์ศุภรังษีที่พระอินทร์ประทานพร 10 ประการให้แก่พระนางมณโฑ อันเป็นพระชายาที่ต้องลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อเป็นพระมารดาของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ในกัณฑ์มัทรี ยังได้กล่าวถึงพระอินทร์จำแลงกายเป็นพราหมณ์เฒ่ามาขอพระราชทานพระนางมัทรี เมื่อพระอินทร์ได้รับพระนางมัทรีแล้ว จึงจำแลงกายเป็นพระอินทร์และประทานพระนางมัทรีคืนให้แก่พระเวสสันดร พร้อมกันนี้ยังได้ประทาน

พรให้พระเวสสันดร 8 ประการอีกด้วย นอกจากนี้พระอินทร์ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่คอยปกป้องรักษาพระโพธิสัตว์ และพุทธศาสนายังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายเรื่อง ดังเช่นในเรื่องสินไซ สุวรรณจักรกumar จำปาสี่ต้น แดงอ่อน นางสิบสอง พระลักพระราม เป็นต้น

ส่วนในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง ปรากฏความเชื่อเรื่องพระอินทร์อยู่หลายตอน ดังเช่นในตอน ที่ ท้าวดาวเรืองถูกทิ้งไว้ที่เกาะแก้ว และได้พบกับนางโสฬสธิดา ซึ่งเป็นลูกสาวของพระอินทร์ พระอินทร์จึงได้ประทานนางโสฬสธิดาเป็นภรรยาอีกคนของท้าวดาวเรือง นอกจากนี้ยังปรากฏในตอน ที่ ท้าวดาวเรืองต้องพลัดพรากจากมารดา เดินทางรอนแรมกลางป่า เวลาที่ท้าวดาวเรืองจะนอนพักผ่อนก็ต้องให้พระอินทร์ เพื่อให้ช่วยปกป้องรักษาตน ดังความว่า

|                    |                       |
|--------------------|-----------------------|
| ท้าววิงวอนเถลิงไท่ | อินทร์ตาเทวราช        |
| ขอให้มาช่วยข้า     | ปางนี้อยู่เย็น        |
| พอแต่เถลิงยามแล้ว  | เวลาเข้าบ่อน          |
| นางก็เก็บดอกไม้    | บูชาไหว้ท่านพระอินทร์ |
| ปรารถนาเอาแก้ว     | ปุตตาเป็นมิ่ง         |

อีกตอนหนึ่งที่เป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ผ่านเนื้อหาเรื่องท้าวดาวเรืองตอนที่ท้าวดาวเรืองเดินทางออกจากเมืองพาราณสี ท้าวดาวเรืองได้ยกมือไว้ เทพาอารักษ์ ตลอดถึงพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดของชาวอีสาน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ และให้เดินทางปลอดภัย รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง ดังความว่า

|                      |                   |
|----------------------|-------------------|
| ท้าวก็ไหว้ย่านน้ำ    | ทุกที่แถวถิ่น     |
| ทั้งเทพา             | เทพดาเทิงฟ้า      |
| กับทั้งอินทร์ฟ้าเจ้า | พายบ่นให้หลังหล้า |
| ขอให้สุขอยู่ล้วน     | บุญเจ้าเลี่ยมงำ   |
| ขอให้มัย่านน้ำ       | เถิงที่สวนหลวง    |
| ขออย่ามีภัยภัย       | เบียดเบียนตัวข้า  |

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่า มีการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ผ่านเนื้อหาตอนที่ท้าวดาวเรืองวอนไหว้พระอินทร์เพื่อให้ตนเองเดินทางปลอดภัย และรอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง ความเชื่อเรื่องพระอินทร์เป็นความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมอีสานโบราณหลายเรื่องดังเช่น พระลักพระลาม สินไซ ท้าวกาฬเกษ โดยมีความเชื่อว่า พระอินทร์จะเป็นผู้คอยสอดส่องพฤติกรรมของมนุษย์ ถ้ามนุษย์คนไหนทำความดี พระอินทร์ก็จะให้ความช่วยเหลือหรือประทานพรไม่ให้ตกทุกข์ได้ยาก นอกจากนี้ยังเป็นผู้ปกป้องพระพุทธศาสนาอีกด้วย การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ดังกล่าว เป็นกุศโลบายเพื่อให้ชาวอีสานทำความดี ละเว้นความเชื่อเปรียบเสมือนการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมหรือเป็นความเชื่อที่ควบคุมสังคมให้เป็นปกติสุข โดยอาศัยเงื่อนไขว่า ถ้าทำความดีพระอินทร์ก็จะคอยช่วยเหลือ หรือเมื่อตายจากโลกใบนี้ก็จะได้ไปเกิดพบพระอินทร์บนสวรรค์

ดังนั้น การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านความเชื่อที่ปรากฏในหนังสือผูกใบลานเรื่องท้าวดาวเรือง จึงปรากฏให้เห็นว่า มีการประกอบสร้างความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก ซึ่งเป็นสถานที่ในอุดมคติหลังการตายของมนุษย์ทุกคน การที่บุคคลจะไปสู่สถานที่ทั้ง 2 แห่งนี้ ก็เพราะด้วยการกระทำในช่วงเวลาที่มีชีวิตอยู่ บุคคลทำดีก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ บุคคลที่กระทำความบาปก็จะไปเกิดเป็นสัตว์นรก ส่วนการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องพระอินทร์นั้น เป็นความเชื่อของบุคคลที่ทำความดี เมื่อทำดีประพฤดีแล้ว

พระอินทร์ก็จะให้ความช่วยเหลือไม่ให้ตกทุกข์ได้ยาก เหมือนดั่งเช่น พระเวสสันดรที่บำเพ็ญบารมี พระอินทร์จึงได้มาประทานพรทิพย์ 8 ประการให้แก่พระองค์ เป็นต้น

### การประกอบสร้างอุดมการณ์ราชาธิปไตย

อุดมการณ์แบบราชาธิปไตย (Monarchy) หมายถึง รูปแบบการเมืองที่ให้อำนาจแก่คน ๆ เดียว ซึ่งทำหน้าที่เป็นประมุขและออกกฎหมายเพื่อควบคุมสังคม ผู้มีอำนาจดังกล่าวนี้จะสืบทอดอำนาจของตนโดยทางสายเลือด เช่น มอบอำนาจให้บุตรชายหรือบุตรสาว เมื่อกษัตริย์หรือพระราชสละราชสมบัติหรือสิ้นพระชนม์ พระโอรสหรือพระธิดาก็จะสืบทอดอำนาจต่อไป การปกครองโดยกษัตริย์จะมีรูปแบบและรายละเอียดต่างกันในแต่ละสังคม (ยศ สันตสมบัติ, 2540) โดยในหลายวัฒนธรรม การปกครองแบบกษัตริย์มักจะเกี่ยวข้องกับความคิดดีลัทธิ โดยเชื่อว่าผู้ที่เป็นกษัตริย์ คือ ผู้มีบุญบารมีและมีฐานะเทียบเท่ากับผู้วิเศษ ทำให้กษัตริย์มิได้เป็นเพียงผู้นำทางการเมืองเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้นำทางศาสนาและคติความเชื่อด้วย เช่น สามารถติดต่อกับวิญญาณ เทวดา เทพเจ้า และอำนาจเหนือธรรมชาติ กษัตริย์ที่มีอำนาจวิเศษจะทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข พลเมืองมีการกินดีอยู่ดีและปราศจากอันตราย ทำให้การเพาะปลูกอุดมสมบูรณ์

อนึ่ง อุดมการณ์ความเป็นราชาธิปไตยมักจะถูกประกอบสร้างผ่านวรรณกรรมอีสานหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงจริยวัตรในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ เรื่องสินไซ เรื่องท้าวลิ้นทอง เรื่องท้าวภาพเกษ พระลักพระลาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบได้ในวรรณกรรมตำนานของชนชาติไท ได้แก่ พันขุนบรม และท้าวฮุ่งท้าวเจือง เป็นต้น ภาพของกษัตริย์ที่อยู่ในระบราชาธิปไตยที่ปรากฏได้อย่างชัดเจนคือ การเป็น นักปกครอง ด้วยเหตุที่ชนชั้นกษัตริย์ คือ ชนชั้นในการปกครองแคว้น ภาพของวีรบุรุษผู้รวบรวมแผ่นดิน ภาพของวีรบุรุษทางวัฒนธรรม เป็นต้น ในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง มีการนำเสนอให้เห็นอุดมการณ์แบบราชาธิปไตย ในตอนที่ท้าวดาวเรืองได้ขึ้นเป็นกษัตริย์เมืองพาราณสี และได้ปกครองเมืองด้วยความเอาใจใส่และมีคุณธรรม ดังความว่า

|                                 |                  |
|---------------------------------|------------------|
| ว่าท่อนั้น เลยเลาเชิญมาเป็นราชา | นั่งเมืองแทนบ้าน |
| กับทั้งนางคานเจ้า               | ทั้งสองเป็นคู่   |
| อยู่สืบสร้างปากกว้าง            | คอยสำราญ         |
| อันว่า พวกไพร่บ้าน              | เขาก็ชมชื่นบาน   |
| ยินดีดอมแต่พระองค์              | ทรงคุ้มชุมประชา  |
| พวกชาวบ้าน                      | ประชากรน้อยใหญ่  |
| พากันไหลหลั่งเข้า               | หาเจ้าสู่วัน     |

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างอุดมการณ์แบบราชาธิปไตย คือ การปกครองด้วยระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจ การเป็นพระมหากษัตริย์จะต้องปกครองด้วยทศพิธราชธรรม ประชาชนจะได้รับความสุข ดังเช่น ท้าวดาวเรืองและนางสาครได้ปกครองเมืองพาราณสี ประชาชนล้วนมีความชื่นชมยินดีที่ท้าวดาวเรืองปกครองบ้านเมืองให้สงบร่มเย็น เอาใจใส่เหล่าอาณาประชาราษฎร์จึงทำให้ประชาชนรักและเคารพท้าวดาวเรือง ดังนั้นจะเห็นว่า การปกครองบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ซึ่งจะต้องทำหน้าที่เป็นพ่อบุญพ่อปกครองลูกหลานไม่ให้เกิดความเดือดร้อน ในทางกลับกันถ้ากษัตริย์ในอุดมการณ์ราชาธิปไตยไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ไม่ปกป้องคุ้มครองเหล่าอาณาประชาราษฎร์ใช้อำนาจเด็ดขาดเป็นเจ้าชีวิต สามารถชี้เป็นชี้ตายได้ ประชาชนก็จะอยู่ด้วยความไม่ปกติสุข มีความระแวงเพราะกลัวต่ออำนาจของกษัตริย์ บ้านเมืองก็จะเกิดความทุกข์ร้อนไม่มีความปลอดภัย เพราะประชาชนชาติที่พึ่ง

หน้าที่ของกษัตริย์แบบราชาธิปไตยอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง คือ การเป็นนักรบปกป้องประชาชนและแคว้นแคว้น ดังจะเห็นในตอนที่ท้าวดาวเรืองรบกับเจ้า

เมืองต่าง ๆ เจ้าเมืองเหล่านั้นพายัพและยอมสวามิภักดิ์ต่อท้าวดาวเรือง ความเป็นผู้นำชาตินักรบ ความกล้าหาญและความเฉลียวฉลาดของท้าวดาวเรืองสามารถนำชัยชนะมาสู่แว่นแคว้น ทำให้ประชาชนรอดพ้นจากศัตรู ฉะนั้นจะเห็นว่า ชนชั้นกษัตริย์นอกจากจะเป็นชนชั้นปกครองสูงสุดแล้ว เมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้น กษัตริย์ก็จะทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการต่อต้านศัตรู ภาพของความเป็นผู้นำชาตินักรบมักจะปรากฏในวรรณกรรมอีสานโบราณหลาย ๆ เรื่อง ดังเช่น สินไซพื้นขุนบรม พระลักพระลาม ท้าวสูงท้าวเจือง เป็นต้น ในลักษณะเช่นนี้จะเห็นว่าอุดมการณ์แบบราชาธิปไตยจะถูกผลิตซ้ำขึ้นเรื่อย ๆ และจะเป็นอุดมการณ์ที่เป็นที่รับรู้ของชาวอีสาน

การขยายอำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นเกิดจากแนวคิดจักรพรรดิราช ที่หมายถึงพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งปวง ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมชาดกมีการกล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของผู้สั่งสมบุญญาธิการมากพอสำหรับบรรลุปะสัมมาสัมโพธิญาณจะสามารถเลือกได้ว่าจะเป็นพระบรมศาสดาเอกของโลกผู้เป็นเลิศทางธรรม หรือพระจักรพรรดิราชผู้เป็นใหญ่ทางโลก

ดังนั้น การประกอบสร้างอุดมการณ์แบบราชาธิปไตย จึงถูกนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกคือ ท้าวดาวเรือง เพื่อสื่อไปยังผู้อ่าน ดังจะเห็นได้ว่า ท้าวดาวเรืองเป็นกษัตริย์นักรบครองที่ครองเมืองด้วยคุณธรรม จนชาวเมืองรักใคร่ศรัทธา นอกจากนี้เมื่อมีข้าศึกศัตรูยกกำลังมาทำสงคราม ท้าวดาวเรืองก็คือผู้นำในการต่อสู้กับข้าศึก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จะเห็นภาพของท้าวดาวเรืองที่เป็นกษัตริย์ในแบบราชาธิปไตย เพราะได้ทำหน้าที่ในการปกครองบ้านเมือง ปิดเป่าทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนด้วยความเมตตากรุณาเอาใจใส่ นอกจากนี้ยังเป็นนักรบในการปกป้องประชาชนและบ้านเมืองให้รอดพ้นจากภัยสงครามซึ่งเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของชนชั้นปกครอง

### การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตย

แนวคิดเรื่องกุลสตรีนั้น เมื่อแปลตามศัพท์ หมายถึง ผู้หญิงที่มีตระกูลและมีความประพฤติดี โดยคำว่า กุลสตรีต้องประกอบไปด้วยการมีชาติตระกูลและมีความประพฤติดีด้วย ทั้งนี้คำว่า “กุล” ที่แปลว่าสกุลหรือตระกูลนี้ได้หมายความว่าต้องเกิดในตระกูลสูงศักดิ์แต่อย่างใด เพราะการจะเป็นผู้ที่ประพฤติดีนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้อยู่ในตระกูลสูงศักดิ์ แต่หากประพฤติตนไปในทางดีงามก็ย่อมเป็นกุลสตรี โดยสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลคือ การได้รับการอบรมสั่งสอนหรือการขัดเกลาผ่านสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2556)

ความเป็นกุลสตรีในสังคมวัฒนธรรมอีสาน มีลักษณะที่ถูกควบคุมด้วยระบบปิตาธิปไตยหรือระบบชายเป็นใหญ่ เห็นได้จากวรรณกรรมคำสอนของอีสานหลายเรื่อง มีการปลูกฝังความเป็นกุลสตรีจากผู้เป็นพ่อ ดังเช่น อินทนิยานสอนลูก ท้าวคำสอน กาพย์ยาสอนหลาน กาพย์ปู่สอนหลาน เป็นต้น จะเห็นว่าเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้เกิดจากระบบคิดของผู้ชาย ที่อยู่ในฐานะผู้ประพันธ์วรรณกรรม หรือในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งอาจเรียกได้ว่า ช่างเท้าหน้า ผู้เป็นพ่อคือคนที่กำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับในวิถีชีวิตของลูกสาวและลูกชายให้ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังมีการกำหนดพื้นที่ให้กับลูกสาวว่าควรจะอยู่ในที่ใดลูกชายควรอยู่ที่ใด โดยจะใช้กฎระเบียบเหล่านั้นสร้างความหมายของกุลสตรีชาวอีสาน ถ้าไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบเหล่านี้ก็จะได้ชื่อว่าเป็นหญิงที่ไม่ดี

วรรณกรรมอีสานมักมีภาพอุดมการณ์ปิตาธิปไตยปรากฏอยู่ในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรืองก็เช่นกัน จะเห็นได้ว่าความเป็นกุลสตรีอีสานจะตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์แบบปิตาธิปไตย หรือระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่ง (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554) กล่าวถึงระบบปิตาธิปไตยว่า คือ ระบบวิธีคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ (ปิตาธิปไตย) เกิดจากความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และโครงสร้างทางสังคมอันเป็นตัวกำหนด ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยผ่านสถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติ

สถาบันการเมืองการปกครอง และสถาบันทางศาสนาเป็นต้น การวิเคราะห์ระบบสังคมโดยมี การควบคุมจากระบบชายเป็นใหญ่ หรือปิตาธิปไตย ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วโลกมีสาระ สังเขป กล่าวคือ “ชายเป็นใหญ่” มักใช้ในการอธิบายลักษณะครอบครัวที่ถือเอาฝ่ายชายเป็นใหญ่ เป็นผู้นำ ในปัจจุบันมีผู้ให้ความหมายครอบคลุม ไปใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ฝ่ายชายมีอำนาจครอบงำฝ่ายหญิง ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายชายอยู่เหนือฝ่ายหญิง และลักษณะที่ฝ่ายหญิงตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบฝ่ายชายในแทบทุกด้าน (อมรา พงศาพิชญ์, 2556)

ทั้งนี้สังคมวัฒนธรรมปิตาธิปไตย (สังคมชายเป็นใหญ่) จะวางศูนย์กลางแห่งรักของครอบครัวให้เป็นภาระหน้าที่ของผู้หญิงหรือแม่ ส่วนพ่อจะทำหน้าที่เป็นเพียงเจ้านายหรือผู้แสดงอำนาจในบ้าน อนึ่งเมื่อผู้ชายหรือพ่อใช้อำนาจอันเกินพอดีปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัวปัญหาต่าง ๆ จึงปรากฏให้เห็นว่าภายในครอบครัวพ่อจะเป็นใหญ่โดยมีแม่เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจกับลูก พ่อจะทำหน้าที่เป็นเจ้าของที่ดิน การผลิต ตลอดจนการเป็นเจ้าของเมียและลูกสังคมพ่อเป็นใหญ่พิจารณาได้จากพฤติกรรมที่พ่อจะเป็นผู้ตั้งชื่อของลูก กล่าวได้ว่าพ่อสามารถกำหนดและชี้ชะตาครอบครัวได้ โดยแม่จะทำหน้าที่ทำงานบ้าน รับผิดชอบดูแลลูกและคนชรา ปัญหาตามมา คือ การใช้ อำนาจครอบงำ อันที่มากเกินไปของผู้ชายหรือ พ่อ อาทิ ปัญหาความรุนแรงในบ้าน (Domestic Violence) การข่มขืนหรือทุบตีภรรยา (Marital Violence) รวมทั้งการล่วงเกินทางเพศในบ้าน (Taboo) (กำจร หลุยยะพงศ์, 2556)

จากลักษณะของอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีซึ่งอยู่ภายใต้ระบบปิตาธิปไตยที่ผู้เขียนอธิบายมาดังกล่าว ทำให้เห็นว่า เมื่อศึกษาหนังสือผูกโบลานเรื่องท้าวดาวเรืองแล้ว มีภาพของอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีอย่างชัดเจน ในเนื้อหานั้นผู้เป็นสามีเป็นผู้ที่ครอบงำและปลุกฝังอุดมการณ์ให้แก่นางสาคร โดยมีการสั่งสอนและการออกกฎระเบียบเพื่อให้นางสาครปฏิบัติ หากปฏิบัติตามก็จะได้ชื่อว่าเป็นกุลสตรี เป็นภรรยาที่ดี ควรแก่การยกย่องเชิดชูว่าเป็นกุลสตรีที่ดี ดังปรากฏในตัวอย่าง ดังประเด็นต่อไปนี้

**“การประกอบสร้างความเป็นกุลสตรีให้เป็นภรรยาที่ดี”** อุดมการณ์ความเป็นกุลสตรี นอกจากจะได้รับการอบรมบ่มเพาะจากผู้เป็นบิดา มารดาก่อนหญิงจะออกเรือนแล้ว ยังจะต้องได้รับการปลุกฝังอุดมการณ์ความเป็น กุลสตรีจากสามีด้วย เพราะในอนาคตความเป็นกุลสตรีก็ต้องส่งต่อลูกหลานต่อไปเรื่อย ๆ เมื่อชาย-หญิง มีการตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน การที่จะอยู่ร่วมกันอย่างตลอดรอดฝั่งนั้น ทั้งสองต้องตระหนักในภาระหน้าที่ของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความสุขและความมั่นคงของชีวิตครอบครัว ในหนังสือผูกโบลาน เรื่องท้าวดาวเรือง ก็ปรากฏอุดมการณ์ในการปลุกฝังความเป็นกุลสตรีให้กับผู้เป็นภรรยา ซึ่งสตรีชาวอีสานนั้นจะต้องอยู่ในกรอบขนบทางวัฒนธรรมที่ผู้ชายกำหนดขึ้น โดยฝ่ายหญิงจะรับผิดชอบการดูแลบ้านเรือนให้สะอาด หุงหาอาหาร ทำงานบ้าน และเลี้ยงดูบุตร ส่วนสามีนั้นต้องทำหน้าที่ในการหาเงินต้องทำงานนอกและถือว่าฝ่ายชายเป็นผู้นำในครอบครัว

ในหนังสือผูกโบลานเรื่อง ท้าวดาวเรือง พบการปลุกฝังความเป็นกุลสตรี คือ มีการสอนให้สตรีมี **“ความซื่อสัตย์ต่อสามี”** ดังในตอน ที่ นางสาครภรรยาของท้าวดาวเรืองพูดกับผู้เป็นพ่อ คือ เศรษฐีกาละหว่าตนนั้นมีสามีแล้วไม่คิดจะมีคนอื่นอีกเพราะกลัวบาปกรรม ซึ่งจากเนื้อเรื่องจะเห็นว่าเป็นการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีในด้านความซื่อสัตย์ต่อสามี โดยนำเสนอผ่านเหตุการณ์ที่นางสาครปฏิเสธผู้เป็นบิดาว่า จะไม่ทอดทิ้งท้าวดาวเรืองไปแต่งงานใหม่กับนายสำเภา เพราะว่าตนได้แต่งงานกับท้าวดาวเรืองแล้วจะให้แต่งงานใหม่ก็ผิดฮึดคงประเพณี อีกประการหนึ่งคือกลัวเวรกรรมจะลงโทษในฐานะที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของนางสาครนำเสนอผ่านหนังสือผูกโบลานเรื่องท้าวดาวเรือง นั้นจึงเพื่อประกอบสร้างอุดมการณ์ให้สตรีชาวอีสานได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้เป็นภรรยา ซึ่งถ้าไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีเวรกรรมก็จะลงโทษ เมื่อตายไปจากโลกมนุษย์ก็จะตกนรกซึ่งมีแต่ความทุกข์ทรมาน

นอกจากนี้แล้วสตรีต้อง “ปรนนิบัติสามีให้ดี” ซึ่งพบในตอนที่น่างโสรถปรนนิบัติท้าวดาวเรืองผู้เป็นสามี นางโสรถได้ปฏิบัติตามตามอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีด้านการปรนนิบัติสามีเป็นอย่างดี ถือได้ว่าหญิงที่ยกย่องสามี ผลบุญจะช่วยคำจุน ถือเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับในขัตติยสูตรที่ว่า “ภรรยาที่ปรนนิบัติดี ประเสริฐสุดกว่าภรรยาทั้งหลาย” และในสัมพลาชาดกที่ว่าภรรยาผู้เกื้อกูลต่อสามี เป็นหญิงที่หาได้แสนยาก สามีผู้เกื้อกูลต่อภรรยาก็หาได้ยาก อีกทั้งในภริยาสูตรยังสอนว่า ภรรยาใดอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลทุกเมื่อ ตามรักษาสามีเหมือนมารดารักษามบุตร รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ ภรรยาประเภทนี้เรียกว่ามาตา ภริยา ภรรยาที่เสมอด้วยมารดา ภรรยาที่เคารพในสามีของตน เป็นคนละเอียดรอบคอบ เป็นไปตามอำนาจสามี เป็นเหมือนพี่สาว น้องสาว ภรรยาประเภทนี้เรียกว่า ภคินีภริยา ภรรยาที่เสมอด้วยพี่สาวน้องสาว ภรรยาทั้งสองประเภทนี้เมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติ

“การขยันทำงานบ้าน” เป็นอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีอีกประการหนึ่งของชาวอีสานคือให้ผู้หญิงขยันทำงานไม่ควรเกียจคร้าน โดยมีคำกล่าวโบราณว่า ผู้หญิงที่ดีต้องไม่บกพร่องเรื่อง “เอือนสามน้ำสี่” แม้ว่าผู้หญิงจะไม่ได้ทำงานนอกบ้านก็ตาม แต่งานในบ้านก็ต้องไม่ขาดตกบกพร่อง เพราะหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลบ้าน ทำกับข้าว เลี้ยงดูบุตรฯ ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงควรปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในหนังสือผูกโบราณเรื่อง ท้าวดาวเรือง ตอนที่นางโสรถปฏิบัติงานบ้านเรือน

สังคมอีสานนั้นมีการกำหนดบทบาทและการวางตัวของแม่บ้านไว้อย่างชัดเจน เช่น ถ้าเป็นหญิงเกียจคร้านเหวตาก็หัวเราะขบขัน คิดว่าตนเองดีมาก พุดจาซ่มสามีมียมบาลจะจับลงหม้อนรก ไม่มีโอกาสคิดฝ่าฝืนหาความเจริญ มีแต่ความอ้างว้าง หญิงใดปฏิบัติตามจารีตท้องถิ่นอีสาน เคารพยำเกรงสามีจะได้ไปเกิดในสวรรค์ เมื่อจะนอนให้สามีนอนก่อนภรรยาค่อยนอนตามแต่ตื่นนอนก่อน เมื่อภรรยาตื่นแล้วให้จัดเตรียมน้ำไว้ให้สามีล้างหน้า เป็นต้น ดังคุณสมบัติในสุภาวชิตอีสานที่ว่า “หญิงใดสมบูรณ์ด้วยเอือนสามน้ำสี่ เป็นหญิงดีเลิศล้ำสมควรแท้แม่เอือน” กล่าวคือ ผู้หญิงต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่เรียกว่า “เอือนสามน้ำสี่” เอือนสามประกอบด้วย เอือนครัว (ครัว) ผู้หญิงต้องดูแลรับผิดชอบเรื่องการทำครัว การอยู่ การกินอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง เอือนนอน (ห้องนอน) ผู้หญิงต้องดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในบ้าน เอือนนั่ง หรือ เอือนโง่ง สำหรับนั่งพักผ่อนและรับแขก ส่วน “น้ำสี่” ประกอบไปด้วย น้ำเต้าปูน (ปูนสำหรับเคี้ยวหมาก) เป็นน้ำที่ใส่ในปูนขาวสำหรับเคี้ยวหมาก ซึ่งต้องเติมน้ำลงไปเพื่อให้อ่อนตัว ผู้หญิงต้องดูแลเรื่องนี้ น้ำกิน (น้ำดื่ม) ต้องเต็มแอ่งตลอดเวลา น้ำใช้ (น้ำใช้) ผู้หญิงต้องรับผิดชอบในการเตรียมน้ำทั้งน้ำดื่ม น้ำใช้และสุดท้ายคือ น้ำแค้นมือน คือ น้ำหล่อถ้วยรองขาชั้นวางกระดังง์เลี้ยงมือน หรือตัวไหม เพื่อกันไม่ให้หมัดกัดกินมือน (พรชัย ศรีสารคาม, 2553)

ดังนั้น การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตยจึงประกอบด้วยอุดมการณ์เรื่องความเป็นกุลสตรีให้เป็นภรรยาที่ดี ซึ่งจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่นอกใจสามีทั้งต่อหน้าและลับหลัง ปรนนิบัติสามีให้ดีและขยันทำงานบ้าน จะเห็นว่าอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีเหล่านี้ ล้วนถูกประกอบสร้างขึ้นจากผู้ชาย โดยเรียกว่า อุดมการณ์แบบปิตาธิปไตยหรืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ความเป็นกุลสตรีจะได้รับการอบรมบ่มเพาะตั้งแต่เยาว์วัย โดยบิดาเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบให้ลูกสาวในบ้านปฏิบัติตาม โดยพื้นที่ของผู้หญิงมีอยู่อย่างจำกัด เช่น ห้องนอน ห้องครัว ใต้ถุนบ้านและลานบ้าน ทั้งนี้เพื่อทำกิจกรรมเกี่ยวกับการบ้านการเรือนเช่น เย็บปักถักร้อย ฝึกกรรมารยาท ประกอบอาหาร เป็นต้น เมื่อผู้หญิงแต่งงานออกเรือนแล้ว ก็จะเปรียบเสมือนสมบัติของผู้ชาย ผู้เป็นสามีก็จะปลูกฝังอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีให้ผู้หญิงอีสานดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้แล้ว

### การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีและความถูกต้องซึ่งบุคคลควรยึดมั่นไว้เป็นหลักการในการปฏิบัติตนจนเป็นนิสัยความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย และจรรยาบรรณวิชาชีพ ส่วนคำว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติที่เกิดจากคุณธรรม กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามสิ่งที่ทำได้ในทางวินัยจนเกิดความเคยชินมีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่จึงต้องอาศัยปัญญา และปัญญาอาจเกิดจากความศรัทธาเชื่อถือผู้อื่น ในทางพุทธศาสนาสอนว่า จริยธรรมคือการนำความรู้ความจริงหรือกฎธรรมชาตินำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (ป.อ.ปยุตโต, 2539)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคุณธรรมและจริยธรรม เป็นเสมือนบัพผุญติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดีประพฤติชอบ หลักคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกสาขาอาชีพ “คุณธรรม” ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ คำว่า “คุณ” แปลว่า ประโยชน์และคำว่า “ธรรม” ในทำนองเดียวกับคำว่า “จริยธรรม” ประกอบด้วย คำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติที่พึงประสงค์ โดยทั้งคุณธรรมและจริยธรรม จะมีคำว่า “ธรรม” หมายถึง ความจริง ความประพฤติดี ความถูกต้องคุณความดี ความชอบ และ คำสั่งสอนคุณธรรมและจริยธรรม มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะทุกศาสนามีคำสั่งสอนที่เป็นแนวปฏิบัติทางธรรมที่นำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ศาสนาจะกำหนดว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดควรละเว้น การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ เป็นผู้ปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบที่ดีงามมีความเข้าใจในเรื่องของการกระทำดี

ในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง ปรากฏการประกอบสร้างอุดมการณ์ในด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนในทางพุทธศาสนา ซึ่งผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้อาจเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่มีความแตกฉานในพระธรรมและคำสอนและมีความเชี่ยวชาญในด้านอักษรศาสตร์ ตลอดจนมีความสามารถในการประพันธ์ จึงได้นำหลักธรรมคำสอนมาปลูกฝังอุดมการณ์ให้แก่ชาวอีสาน อนึ่ง หนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรืองเปรียบเสมือนเครื่อง ชัดเกล้าทำให้ชาวอีสานมีลักษณะนิสัยที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมดังที่ผู้เขียนจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

**“อย่ามีอคติ 4”** อุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมเรื่องอย่ามีอคติ 4 สาเหตุที่จะทำให้ฉิบหายล่มจม ซึ่ง อคติ 4 ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะและฉันทะ (ความเห็นแก่ได้) จากการศึกษาหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง ปรากฏการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่เกี่ยวกับอคติ 4 เช่น ตอนที่ราชาเมืองหนึ่งเห็นเรือสำเภาของท้าวดาวเรืองและนางโสฬส จึงวางแผนเพื่อให้ได้เรือของทั้งสองมาครอบครอง อีกทั้งยังทำโทษท้าวดาวเรืองด้วย แต่ก็สามารถทำได้แค่ครั้งเดียว เมื่อวางแผนจะแย่งเรือของนางโสฬส ปรากฏว่านางรู้ทันจึงซ่อนแผน และในที่สุดพระราชาก็ต้องเสียเมืองให้กับนางโสฬส นั่นคือผลกรรมที่พระราชานั้นได้รับ นอกจากนี้ยังปรากฏ การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมเกี่ยวกับ ฉันทะ ในตอนที่เศรษฐีกาลหอยากได้ทรัพย์สินของนายสำเภา จึงคิดยกลูกสาว คือ นางสาวครซึ่งเป็นภรรยาของท้าวดาวเรืองให้แก่นายสำเภา และวางแผนให้ท้าวดาวเรืองออกจากเมืองไป ดังความว่า

|                    |                  |
|--------------------|------------------|
| เมื่อนั้นกาละหเจ้า | ยินดีชมชื่น      |
| เห็นของขวัญแท้     | ใจดีหลายหลาก     |
| เลยเลาบอกข้าใช้    | สนมน้อยบนาน      |
| ให้สุไปบอกเจ้า     | น้อยนาคสาคอน     |
| ว่าให้มาหา         | อย่านานเดี๋ยวนี้ |

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมเกี่ยวกับอคติ 4 จากเนื้อหาในเรื่องเห็นได้ว่า กาลหเศรษฐีมีความยินดีที่ได้ของกำนัลจากนายสำเภา และ

อยากได้นายสำเภาเป็นลูกเขย ดังนั้นจึงคิดอุบายให้ท้าวดาวเรืองแต่งเรือสำเภาไปค้าขายยังเมืองอื่น และจะหว่านล้อมนางสาครให้แต่งงานกับนายสำเภา ในลักษณะเช่นนี้จะเห็นว่า กาลหกละครษฐิติได้เกิดอคติ 4 ภายใตจิตใจ มองเห็นท้าวดาวเรืองเป็นอื่นด้วยความมิจฉิคติ และเกิดความลำเอียง

**“มีความกตัญญู”** อุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทิตี โดยคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมายของคนดี ผู้มีความกตัญญูรู้คุณคนอื่นที่ทำความดียอมได้รับการสรรเสริญจากคนทั่วไปในทางตรงกันข้าม ผู้ไม่รู้จักความกตัญญูต่อบุคคลอื่น ย่อมได้รับการนิทาและเป็นเครื่องหมายของคนไม่ดี ในทำนองเดียวกันบุตรที่ดีต้องหาทางทดแทนบุญคุณบิดามารดา และญาติผู้ใหญ่หรือผู้มีพระคุณ ความกตัญญูทเวทิตีเป็นค่านิยมที่ได้รับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานซึ่งนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานได้นำเอาคำสอนดังกล่าวมาใช้ในสังคม (ชาญยุทธ สอนจันทร์, 2548)

ในหนังสือผูกโบลานเรื่อง ท้าวดาวเรือง มีการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านความกตัญญูทเวทิตีต่อแม่อังตอนหนึ่งที่พระอินทร์ได้สอนท้าวดาวเรืองว่า หากได้เป็นใหญ่มีฐานะที่ดีแล้ว ก็อย่าได้ลืมบุญคุณของมารดา ให้ท้าวดาวเรืองนั้นกลับไปดูแลแม่ คือ นางพิมพา ซึ่งร่ออยู่ที่บ้านเมือง ดังความว่า

ครันได้เป็นใหญ่แล้ว                      อย่าลืมแม่เมืองหลัง  
ให้ค่อยพากันไป                      เที่ยงจริงนอเจ้า

ในหนังสือผูกโบลานเรื่องท้าวดาวเรือง ได้กล่าวถึงตอนที่ท้าวดาวเรืองนั้นได้ช่วยเหลือมารดาในการตัดพินมาเผาถ่านขาย ช่วยแบ่งเบารภาระของมารดาตั้งแต่ตอนเป็นเด็กอีกด้วยซึ่งถือเป็นการกตัญญูอย่างหนึ่งที่ลูกควรกระทำ ซึ่งจากพฤติกรรมตัวละครดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมท้าวดาวเรืองมีการประกอบสร้างอุดมการณ์คุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทิตี โดยบุตรนั้นต้องรู้จักการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา การดูแลปรนนิบัติบิดามารดาเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เป็นบุตรพึงกระทำ เพราะบิดามารดาถือเป็นผู้ที่มีบุญคุณต่อบุตร เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตให้เลือดเนื้อและให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่บุตร บิดามารดานั้นเป็นดังพรหม เป็นครูคนแรก เป็นอรหันต์ ฉะนั้นบุตรควรที่จะตอบแทนบุญคุณของท่านด้วยการทำหน้าที่คือ เลี้ยงดูท่าน ช่วยกิจการงานของท่าน ดำรงวงศ์สกุลประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก และทำบุญอุทิศให้แก่ท่านตามสมควร เมื่อบุตรปฏิบัติได้ดังนี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่รู้บุญคุณแล้วตอบแทนและได้รับยกย่องจากสังคมว่าเป็นคนดีมีความกตัญญูต่อบิดามารดา

**“ไม่เบียดเบียนผู้อื่น”** คุณธรรมและจริยธรรมด้านการไม่เบียดเบียนผู้อื่น อุดมการณ์ข้อนี้เป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับชนชั้นปกครอง เพราะหากชนชั้นนี้เบียดเบียน เอาเปรียบผู้ด้อยกว่า ย่อมทำให้สังคมนั้นเกิดความวุ่นวาย เมื่อใดที่ผู้อยู่ได้ปกครอง ไม่เคารพนับถือผู้ทำหน้าที่ปกครองแล้ว การที่จะทำงานสิ่งใดย่อมไม่ได้รับความร่วมมือไม่เบียดเบียนกันในที่นี้ คือไม่เบียดเบียนทั้งทางกายหรือด้วยการประทุษร้ายหรือด้วยประการใด ๆ เช่น คำพูดที่พูดไปแล้วทำให้ผู้ฟังไม่สบายใจ การตัดสินความที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น ให้เรารู้จักคิดใคร่ครวญด้วยปัญญาว่า สิ่งไม่ดีต่าง ๆ ตนเองไม่ชอบ คนอื่นก็ย่อมไม่ชอบเช่นกัน การที่ผู้ปกครองเมืองชอบเบียดเบียนประชาชนก็ส่งผลที่ไม่ดีต่อบ้านเมือง ดังที่ปรากฏในหนังสือผูกโบลานเรื่องท้าวดาวเรือง ดังความว่า

ให้พากันครองสร้าง                      ทางนครให้เอื้องสูง พ่อเนอ  
อย่าได้เห็ดบวบปี                      ชาวบ้านสิหวมเหงา  
ครันว่าได้แล้ว                      เป็นใหญ่ในนคร  
ให้พากันซื้อธรรม                      อย่าเบียดเบียนชาวบ้าน

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านคุณธรรมจริยธรรมด้านการไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยพระอินทร์ได้กล่าวกับท้าวดาวเรืองตอนขึ้นครองเมืองพาราณสีว่า ให้ปกครองบ้านเมืองให้มีความรุ่งเรือง อย่าได้กดขี่ข่มเหงประชาชนให้เดือดร้อน ถ้าได้เป็นใหญ่แล้วก็ต้องมีความซื่อสัตย์

ไม่เปียดเบียนผู้อื่น อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรมในข้อ 8 ที่ว่า อวิหิงสา ความไม่เปียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงอำนาจขาดความกรุณา หาเหตุเปียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร เพราะความอาฆาตเกลียดชัง

นอกจากนี้ก็ยังปรากฏการประกอบสร้างอุดมการณ์คุณธรรมจริยธรรมเกี่ยวกับความไม่เปียดเบียนผู้อื่น และการให้ “**ความเที่ยงธรรม**” ที่เป็นธรรมอย่างหนึ่งสำหรับผู้ที่จะเป็นผู้ปกครอง ดังความว่า

อันว่านันทจิตเจ้า                      สอนเขาให้ตั้งเที่ยง  
อย่าสิดิตโลบลีลาว                      เมืองบ้านสิบตี

จากข้อความข้างต้น คือการประกอบสร้างอุดมการณ์คุณธรรมจริยธรรมเรื่อง ให้มีความเที่ยงธรรม โดยคำว่า เที่ยงธรรม หมายถึง ความตรงความถูกต้อง หรือความไม่ผิด ความเที่ยงธรรมถือเป็นสมบัติอย่างหนึ่งที่ชนชั้นปกครองควรมี เพราะถ้าคนกลุ่มนี้ไม่มีความเที่ยงธรรมแล้วสังคมก็จะเกิดความยุติธรรมเกิดความวุ่นวายได้ซึ่งคำสอนนี้ ตรงกับหลักทศพิธราชธรรม ในข้อ 10 ที่ว่า อวิโรธนะ คือ ความไม่ผิด ความไม่ประพฤติผิดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมและนิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน

“**มีความขยันหมั่นเพียร**” ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคตั้งแต่เช้าเพื่อที่จะไปประกอบอาชีพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะภูมิอากาศของภาคอีสานที่มีอุณหภูมิสูงกว่าภาคอื่น ๆ ลักษณะภูมิประเทศที่แห้งแล้ง จึงทำให้ชาวอีสานต้องออกไปทำงานแต่เช้าตรู่ เพื่อที่จะได้มีเวลาทำงานมากขึ้น ผลผลิตที่ได้ย่อมมากตามไปด้วย อีกอย่างในสังคมอีสานหากใครตื่นแต่เช้าชาวบ้านก็จะยกย่องว่าเป็นผู้มีความขยัน หากใครตื่นสายก็จะโดนติฉินนินทา ในหนังสือผูกโบลานเรื่อง ท้าวดาวเรือง ปรากฏให้เห็นการประกอบสร้างอุดมการณ์คุณธรรมจริยธรรมด้านความขยันหมั่นเพียร ดังความว่า

นับแต่ ดาวเรืองเจ้า                      เดินไพรในป่า  
หาเก็บพินสุ่มื้อ                      กองไ่ว้มากหลาย  
ไว้ถ้าขายเอาแก้ว                      เงินค่ามาซื้อนุ่ง  
หลายมากล้น                      ตนเจ้าบ่เมื่อยแขน

จากข้อความข้างต้น เป็นเนื้อหาตอนที่ท้าวดาวเรืองช่วยมารดาเข้าไปเก็บพินในป่าเพื่อนำมาขาย ท้าวดาวเรืองมีความขยันหมั่นเพียรในการตัดพินและเก็บพินสามารถนำไปขายแล้วนำเงินที่ได้จากการขายพินมาซื้อผืนนุ่งให้ตนเองและมารดา และอีกตอนหนึ่งที่ ท้าวดาวเรือง ทำไร่ ทำนา ทำสวน ไม่อยู่นิ่ง เมื่อไปอาศัยอยู่ที่เมืองของเศรษฐี กาละหก จนกระทั่งเศรษฐีเห็นว่าท้าวดาวเรืองมีความขยัน จึงได้ยกลูกสาวคือ นางสาคร ให้เป็นคู่ครอง โดยจะเห็นว่าความขยันหมั่นเพียรตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “วิริเยนทุกขมจเจติ” คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร การศึกษาหนังสือผูกโบลานเรื่องท้าวดาวเรืองมีการประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านความขยันหมั่นเพียร โดยผ่านพฤติกรรมของตัวละคร คือ ท้าวดาวเรือง ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการกระทำกิจการใด ๆ แล้วย่อมได้รับผลตอบแทนแต่สิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิต

“**ไม่ลักขโมย**” ในหนังสือผูกโบลานเรื่อง ท้าวดาวเรือง สะท้อนคำสอนในเรื่องของการลักขโมยในตอน ที่ นางโสรถ ลงมาจากสวรรค์ แล้วได้เด็ดดอกไม้ในสวนของท้าวดาวเรืองโดยไม่ได้ขอ เมื่อนางนำไปถวายพระอินทร์ พระอินทร์จึงสั่งให้นางนั้นกลับมารับใช้ท้าวดาวเรือง เพื่อชดเชยความผิดที่นางขโมยดอกไม้โดยไม่ขอกับเจ้าของก่อน ดังความว่า

เมื่อนั้นอินทร์แจ่มเจ้า                      เลยบอกนางสาว  
การที่เด็ดของเขา                      หากบ่ควรจึงแท้  
มันจักเป็นกรรมให้                      เวรถึงแถมส่ง  
ให้เจ้าลงไปให้                      เขาใช้จั่งสิควร

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า มีการประกอบสร้างอุดมการณ์คุณธรรมและจริยธรรมเรื่องการไม่ลักขโมย ซึ่งอุดมการณ์ข้อนี้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางศาสนาในศีล 5 ข้อ 2 ที่ห้ามปล้นทรัพย์ หรือห้ามลักทรัพย์ผู้อื่น แม้แต่หยิบของผู้อื่นไปโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือเจ้าของไม่รับรู้ก็ถือว่าเป็นการลักทรัพย์ได้ อันมีความสอดคล้องกับคลองสิบสี่ ในฮีตบ้านคองเมือง ที่สอนว่าคนในสังคมนั้นจักต้องปฏิบัติตามกฎของบ้านเมือง ซึ่งชาวอีสานนั้นให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ หรืออาจเป็นเพราะสังคมสมัยก่อนนี้มีเหตุการณ์ลักขโมยมากกว่าเหตุการณ์อื่น

“ให้รู้จักทาน” อุดมการณ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมเรื่องการให้ทาน โดยคำว่า “ทาน” คือ การสละวัตถุ สิ่งของที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ทานนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อามิสทาน คือ การให้สิ่งของ และธรรมทาน คือ การให้ธรรม (ป.อ. ปยุตโต. 2539) คำสอนที่รู้จักให้ทานนั้นปรากฏในเรื่องท้าวดาวเรือง ดังข้อความว่า

|                   |                   |
|-------------------|-------------------|
| ยามเมื่อฝนรินแล้ว | เดือนหกฟ้าล่วง    |
| ท้าวก็สูมจืดไม้   | พินไว้ก่อกอง      |
| ท้าวก็จัดจ่อจ้อง  | สีผึ้งปลุกยั้งแดง |
| ทั้งแดงจิงแดงโม   | ให้ท้าวสวนเต็มไว้ |
| หวังจักเอามาไว้   | กินทานยายแจก      |
| ฝูงแม่ป่า         | อาพร้อมสู่คน      |

จากข้อความข้างต้นนั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า สังคมอีสานนั้นอยู่กันแบบพี่น้อง เมื่อมีอะไรที่สามารถแบ่งปันกันได้ก็แบ่งปัน โดยไม่ต้องมีการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของมีค่าใดเลย การรู้จักแบ่งปัน เป็นการสมานไมตรีจิต เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ผู้รู้จักให้ทานนั้น ถือว่าเป็นผู้มีใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มนุษย์เราไม่ว่าจะอยู่ในสังคมระดับใด ยุคสมัยใด ก็ต้องการคนที่มีน้ำใจเสียสละ คำสอนนี้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “ทเทยฺย ปุริโส ทานํ” คนควรให้ทาน เมื่อมนุษย์มีความเสียสละก็จะทำให้สังคมเกิดสันติสุข

ดังนั้น การประกอบสร้างอุดมการณ์คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง แสดงให้เห็นว่าคำสอนทางพุทธศาสนามีส่วนในการประกอบสร้างอุดมการณ์ดังกล่าวนี้ ดังจะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างอุดมการณ์เรื่องอย่างมอคติ 4 มีความกตัญญู มีความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่ลักขโมยตลอดจนการรู้จักให้ทาน เป็นต้น อุดมการณ์ด้านคุณธรรมจริยธรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ชาวอีสานได้ปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันจนกลายเป็นค่านิยมที่ฝังาม หนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรืองจึงเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ปลูกฝังอุดมการณ์ในด้านคุณธรรมจริยธรรมให้ชาวอีสานอย่างชัดเจน

## บทสรุป

จากการศึกษาการประกอบสร้างอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรือง แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ หลากหลายมิติ มีทั้งการประกอบสร้างอุดมการณ์ตามความเชื่อ ซึ่งได้แก่ความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก ซึ่งเป็นโลกหลังความตายและการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพุทธศาสนา โดยเชื่อว่า ผู้กระทำความดีจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนผู้ที่กระทำความบาปก็จะไปเกิดในนรกต้องรับความทุกข์ทรมานตามกรรมที่กระทำไว้ในครั้งมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ยังความเชื่อเรื่องพระอินทร์ที่เป็นความเชื่อในทางพุทธศาสนาซึ่งเข้ามาแทนที่เรื่องผีแถนอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสาน พระอินทร์ คือ เทพที่คอยปกป้องรักษาบุคคลที่กระทำความดีและเป็นเทพที่ปกป้องพุทธศาสนาในส่วนของการประกอบสร้างอุดมการณ์ราชาธิปไตยมีการประกอบสร้างผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอก คือ ท้าวดาวเรือง ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีคุณธรรม

ปิดเป่าทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนจนบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีศึกสงครามท้าวดาวเรืองก็จะเป็นผู้นำในการทำสงครามเพื่อปกป้องบ้านเมืองและประชาราษฎร์

การประกอบสร้างอุดมการณ์ในด้านต่อมา คือ อุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตยโดยจะเห็นได้ว่า อุดมการณ์ลักษณะเกิดขึ้นจากระบบชายเป็นใหญ่ เช่น บิดาและสามีจะคอยควบคุมพฤติกรรมและประกอบสร้างความเป็นกุลสตรี เช่น จะต้องซื่อสัตย์ต่อสามี รู้จักปรนนิบัติสามี รู้จักการบ้าน การเรือน นอกจากนี้มีการกำหนดพื้นที่ในบ้านให้กับผู้หญิง เช่น ห้องครัว ห้องนอน ลานบ้าน เพื่อให้ผู้หญิงทำกิจกรรมเกี่ยวกับความเป็นกุลสตรี ในด้านการประกอบสร้างด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีการประกอบสร้างจากหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ อุดมการณ์เรื่องอย่างมีอคติ 4 มีความกตัญญู มีความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่ลักขโมยตลอดจนการรู้จักให้ทาน เป็นต้น

หนังสือผูกโบราณเรื่อง ท้าวดาวเรือง แม้จะเป็นวรรณกรรมโบราณที่ผู้ศึกษาได้นำมาปริวรรตและนำมาศึกษาวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่ โดยเน้นไปที่การวิเคราะห์การประกอบสร้างอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มีข้อค้นพบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่งอาจเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมโบราณโดยใช้แนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่ สำหรับผู้ที่ศึกษาวรรณกรรมโบราณในขณะที่เดียวกันหนังสือผูกโบราณเรื่องท้าวดาวเรืองได้อธิบายถึงภูมิปัญญาที่ปราชญ์ชาวอีสานได้สร้างคำสอนขึ้นเป็นเครื่องขัดเกลาผู้คนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข คำสอนเหล่านี้ล้วนเป็นคำสอนที่สำคัญสำหรับบุคคลและสังคม โดยมีจารีตปฏิบัติที่อุดมไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งบอกถึงพฤติกรรมของชาวอีสานว่าเป็นผู้ที่ละเอียดต่อการทำบาป ให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมโดยยึดถือยึดครอง นับเป็นองค์ความรู้ด้านคำสอนของบรรพชนที่สร้างสรรค์และกลั่นกรองจนตกผลึกกลายเป็นภูมิปัญญา คำสอนที่ทรงคุณค่า ซึ่งความเชื่อเรื่องยึดครองของชาวอีสานนี้ถือได้ว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของการสืบต่อและสร้างสรรค์งานประเพณีประจำถิ่นที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในฐานะความเป็น คติชนสร้างสรรค์ในบริบทโลกปัจจุบัน

## เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2554). *ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2556). *ภาพยนตร์กับการประกอบสร้าง : สังคม ผู้คน ประวัติศาสตร์และชาติ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2540). *วรรณกรรมท้องถิ่น : อีสาน-ล้านช้าง*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชาญยุทธ สอนจันทร์. (2548). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องลำเชียงไกรโต*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. จารึกภาษาไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. (2517). *อุดมการณ์ทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *ผู้หญิงยิ่งเรื่อ: ผู้หญิง ธรรมชาติ อำนาจและวัฒนธรรมกำหนด สตรีนิยมเชิงนิเวศในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: นาคกร.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2556). *นานมาแล้วมีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ปรีชา พิณทอง. (2525). *รวมนิทานโบราณอีสาน*. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
- พรชัย ศรีสารคาม. (2553). *ผญาและวัฒนธรรมอีสาน*. มหาสารคาม: วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 15).  
กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก.
- มหาสีลา วีระวงศ์. (2540). *ประวัติศาสตร์ลาว*. เวียงจันทน์: กรมวรรณคดีลาว.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือ  
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2543). *ประวัติศาสตร์ศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2556). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์  
มหาวิทยาลัย.